

Ett enande band bland Nordens alla samer – Slöjd på Samernas folkhögskola/Sámij álmukallaskávllå

Johan Hansson

From its establishment in 1942, the Sami folk high school included crafts as an important part of its education program. The Swedish Mission Society, who founded the school, not only wanted to educate Sami youth to better their chances on the labour market but also to give them the opportunity to get acquainted with their Sami culture. Thus Sami crafts had a crucial role in educational activities at the folk high school. With the help of Gert Biesta's concepts, the article shows that crafts had a socializing function. The teaching strengthened the students' collective identity and provided them with traditional skills and knowledge. However, Lennart Wallmark, the school principal (1942-1972), stressed the importance of learning crafts for other purposes. Influenced by religious thinkers, he stated that the students would also be strengthened as individuals: a process of subjectification. Moreover, the crafts lessons had a third function: qualification. Though the studies were not vocational as such, they could simplify the process of procuring the quality label bestowed by the Sami organization Same Ätnam to crafts of especially high quality. Wallmark and the teachers in crafts were important for the development of craft education at the folk high school. However, Same Ätnam's ideas of Sami handicraft and government regulations were also influential. These inner and outer forces contributed to the teaching so that it, on one hand, did not change much but, on the other hand, was congruous with the rest of the society.

Keywords: Folkhögskola, Identitet, Samer, Slöjd, Utbildningshistoria
(Crafts, Folk high school, History of Education, Identity, Sami)

Johan Hansson, PhD, Umeå universitet
johan.hansson@umu.se
ORCID-id: 0000-0003-0287-1822

Inledning, syfte och frågeställningar

”Genom slöjden ställes människans sinnen och skapande organ i växelverkan med hennes andliga krafter, vilket leder till mänsklig odling.”¹ Orden är den samiske slöjdaren Lars Piraks vilken arbetade som lärare på Samernas folkhögskola (SF) under många år. Citatet visar inte bara hans egen åsikt om slöjdens fördelar, utan även den betydelse som slöjdämnet tillmättes på folkhögskolan.² SF startades år 1942 av Svenska missionssällskapet (SMS). Redan då var slöjdämnet ett av skolans viktigaste.³ Liksom de samiska språken ansågs samisk slöjd vara en viktig del av den samiska kultur som SF skulle bevara och utveckla. Folkhögskolans förste rektor Lennart Wallmark menade till och med att slöjden kunde ”bli ett enande band bland Nordens alla samer”.⁴ Skolledningen, liksom andra aktörer var övertygade om att sameslöjden var viktig, men av olika anledningar.

I folkskolorna etablerades tidigt skolämnet slöjd till följd av såväl gamla traditioner som moderna pedagogiska tankar. Genom praktisk-estetisk verksamhet skulle eleverna utvecklas mer än om undervisningen bara innehöll teoretiska skolämnena. Samtidigt skulle skolslöjden fostra goda arbetare samt ge eleverna nyttiga vardagsfärdigheter. I samband med de nationalromantiska strömningarna i det svenska samhället vid 1900-talets kom stödet för hemslöjd att bli stort. Slöjden ansågs vara en del av den folkliga kulturen som ansågs vara värd att bevara, och samtidigt som intresset var stort för att bevara traditioner och gamla tekniker fanns även en vilja att utveckla slöjden utifrån samtidens förutsättningar.⁵ Vid 1900-talets början ansågs den samiska slöjden inte höra hemma i Hemslöjden. Medan den som ville förkovra sig i svensk allmogeslöjd kunde ta del av en omfattande kursverksamhet, bland annat genom Hemslöjdens försorg, fanns bara de traditionella sätten att lära samisk slöjd. Förvisso etablerades i Norge en folkhögskola för samer under 1930-talet, men där utövades inte samisk slöjd. SF blev alltså inte bara starten på en folkhögskola för samer i Sverige, utan också på en utbildning i sameslöjd på folkhögskolenivå.

¹ Lars Pirak (1960). ”Slöjden – en källa till liv”, i *Bland Sveriges samer: Årsskrift Svenska missionssällskapet Kyrkan och samerna 1959-1960*. Umeå: Svenska missionssällskapet, s. 34.

² I denna text används begreppet samisk slöjd eller sameslöjd synonymt med duodji beroende på hur källorna benämner verksamheten.

³ Historik Samernas Folkhögskola/utbildningscentrum, 1943–, < <http://www.samernas.se/om-samernas/historik/> > [16-01-22]; Duodji/Duodje/Vätnoe-Slöjdlinjen 1-2 år, < <http://www.samernas.se/utbildningar/duodji-sameslojdlinje/> > [16-01-22].

⁴ Lennart Wallmark, ”En ny kurstyp på Samernas Folkhögskola: fristående ämneskurs i sameslöjd”, i *Bland Sveriges samer: Årsskrift Svenska missionssällskapet Kyrkan och samerna 1963-1964*, Umeå (1964), s. 31.

⁵ Katarina Ågren, *Hemslöjdsrörelsen*, Katarina Ågren, *Hemslöjd*. < <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/hemsl%C3%B6jd> >. 2015-11-26.

En utbildning, exempelvis den som bedrevs på SF, kan erbjudas eller studeras av många olika orsaker. Det kan handla om samhällets vilja att påverka sina medborgare eller den enskilda elevens önskan om att få bättre möjligheter på arbetsmarknaden. Slöjdundervisningen på SF skulle kunna ha många olika funktioner. För att förstå dessa funktioner studeras material upprättat vid skolan gällande slöjdundervisningen med hjälp av Gert Biestas begrepp *kvalifikation*, *socialisation* och *subjektifiering*. Därigenom kan det visas vilken eller vilka funktioner som var dominerande under SMS tid som skolhuvudman.⁶

Slöjd kan innefatta mycket mer än produktion av ett föremål genom hantverk. Det kan även ingå aspekter av exempelvis konst, historia, kultur, identitet eller kommunikation. De många möjliga tolkningarna av vad slöjd är, eller kan vara, gör undervisning av slöjd vid SF intressant att studera.⁷ Sameslöjdsundervisningen exemplifierar förvisso den mångfald som fanns i den folkhögskoleundervisning som bedrevs i Sverige, men framför allt är den slöjdande verksamheten spännande som studieobjekt eftersom den rör undervisning av en verksamhet som kan påverka den enskildes identitet, chanser till penninginkomster, men också ge eleven möjlighet att knyta an till det egna folkets kultur och historia.

Den föreliggande artikelns syfte preciseras till att undersöka slöjdundervisningen vid samernas folkhögskola under åren 1942 till och med 1972 för att förstå förändringar i hur samisk slöjd uppfattas. Studierna av källmaterialet vägleds av de följande forskningsfrågorna: Vilka argument för samisk slöjd anförde skollädares? På vilka sätt har slöjdundervisningens funktioner, uttryckta i teori och praktik förändrats under de år som SF ägdes av SMS? Av vilka orsaker har dessa eventuella förändringar skett?

Forskningsmässiga utgångspunkter samt disposition av resultaten

I texten är begreppen *sameslöjd*, *identitet* samt *utbildning* centrala. Slöjd, är som framgått av inledningen något som kan omfatta olika verksamheter som

⁶ Se exempelvis Gert Biesta (2011). "Good Education in an Age of Measurement: on the need to reconnect with the questions of purpose in Education", i *Educational Assessment, Education and Accountability* 21.

⁷ För skildring av betydelsen av sameslöjd - duodji, se John Erling Utsi, Thomas Rutschman & Gunvor Guttorm (1997). *Om samer och duodji: the Saami people and duodji*. Jokkmokk: Sameslöjdsstiftelsen, s. 1.

har skilda syften i olika sammanhang. Denna artikel undersöker hur slöjd och särskilt samisk slöjd uppfattades av personer verksamma vid SF och hur dessa uppfattningar förändrades över tid. Under den första halvan av 1900-talet var benämningen "lappslojd" vanligt och kom succesivt att ersättas av sameslöjd eller samisk slöjd. Idag är duodji den term som vanligen används för att beskriva samisk slöjd.⁸

Med begreppet identitet avses i denna text en kombination av vad en individ eller en grupp är i andras ögon samt hur individen eller gruppen uppfattar sig själv. Identitet är en relation mellan jag/vi och omgivningen.⁹ Identitet byggs upp av den egna upplevelsen av att ingå i ett sammanhang, och att andra bekräftar denna tillhörighet.¹⁰ Identiteter konstrueras utifrån normer och värden som skapas inom en grupp och som rangordnas genom kommunikation inom en grupp och mellan olika grupper. Uppfattningarna om vad som är mer rätt eller fel, bättre eller sämre, är det som skiljer "individ" från "kollektiv" samt "vi" från "dem". Ofta framställs sådana uppfattningar som tidlösa, men i själva verket är de föränderliga.¹¹

SF och dess verksamhet är komplicerad sett utifrån identitetsaspekten. Samtidigt som ett övergripande mål med skolan var att främja samisk kultur var det representanter för SMS som styrde och avgjorde vilka delar av samisk kultur och identitet som skolan skulle stärka. SMS, som ingick i Svenska kyrkans organisation, hade sin utgångspunkt i den kristna tron och "svenska" värderingar. Försvenskning var dock aldrig målet med folkhögskolan.¹² För SMS var i stället målet det omvända: att bevara men också utveckla minoritetens kultur.¹³

Den utbildning som erbjöds eleverna på SF hade även andra mål än de kulturella. För att förstå den utbildning som gavs vid SF används som tidigare nämnts Biestas tankar om utbildningens funktioner: *socialisation*, *kvalifikation* och *subjektifiering*. Socialisation betyder i detta sammanhang att utbildningen medför att den lärande blir en del i en gemenskap eller ordning. Kvalifikation innebär att utbildningen ger de kunskaper som krävs för att få

⁸ Duodji är nordsamiska som motsvaras av duodje på lulesamiska och duedtie på sydsamiska.

⁹ Khalid Salimi, *Mångfald och jämställdhet- om rasism, fördomar och identitet*. Stockholm: PM Bäckström förlag 1997 s. 85.

¹⁰ Elisie C Franzén. *Att bryta upp och byta land*. Stockholm: Natur och kultur 2001 s. 75.

¹¹ George Schöpflin. *The dilemmas of Identity*. Tallinn: Tallinn University Press 2010 s. 53-54.

¹² Lars Elenius, "Ett nationellt metasystem för utbildning och fostran i Tornedalen," *Nordic Journal of Educational History* 1 nr 2 (2014), 63-85, 68; Lars Elenius (2016), "Stiftsledningen och minoritetspolitiken", i Daniel Lindmark & Olle Sundström (red.) *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna: en vetenskaplig antologi*. 469-515, s. 491.

¹³ Bengt Jonzon (1942), "Till Sveriges samer", brev återgivet i Anna Helena Sarri Nordrå och Anna Maria Blind Olsson (red.) *Eldsjälen Lennart Wallmark: rektor på Samernas folkhögskola 1942-72, Samernas utbildningscentrum*, Jokkmokk 2004, s. 10.

tillträde till ett specifikt jobb eller en utbildning. Subjektifiering är utbildningens bidrag till individens självständighet eller oberoende.¹⁴

Biestas begrepp är relevanta för att belysa vilka delar av slöjdundervisningen som prioriterades av skolledning, lärare eller elever vid skolan. Begreppen nyttjas i artikeln för att strukturera de empiriska resultaten samt för att tillsammans med tidigare forskning diskutera den slöjdundervisning som bedrevs på skolan.

Det material som ligger till grund för artikeln tillkom då folkhögskolan hade SMS som huvudman, från starten år 1942 till år 1972 då en sekulär stiftelse med samisk representation tog över skolan. Avgränsningen motiveras dels av huvudmannaskapet och dels av att skolans rektor under i princip hela denna period var den prästvigde Lennart Wallmark.¹⁵ Dessutom hade skolan under dessa år, utöver kortare ämneskurser, bara ett slags utbildning: allmän linje.

Med en kvalitativ innehållsanalys har framför allt dokument som upprättats vid skolan studerats, exempelvis scheman, verksamhetsrapporter, undervisningsjournaler, mötesprotokoll och korrespondens. Detta material har kompletterats med artiklar ur SMS årsskrift *Bland Sveriges samer* och *Tidskrift för Svenska folkhögskolan*. En brist med dessa källor är att det nästan uteslutande är lärarnas eller skolledningens perspektiv som redovisas, men det får betraktas som ett mindre bekymmer eftersom studien gäller skolans undervisning och inte elevernas lärande.

Tidigare forskning

Hemslöjdsföreningarna i Sverige startades efter 1899 till följd av jordbrukets rationalisering som skapade ett kvinnoöverskott på landsbygden. Dessa kvinnor som huvudsakligen arbetade med djurhållning hade behov av bisysslor, och hemslöjdsarbete blev en möjlighet. I och med att många kvinnor engagerade sig i Hemslöjden kom det också att bli en organisation med många kvinnliga ledare.¹⁶ Hemslöjden var näringsinriktad och knuten till ett

¹⁴ Gert Biesta. "Good Education in an Age of Measurement: on the need to reconnect with the question of purpose in education.", *Educational Assessment, Evaluation and Accountability* 2009 21:1; Gert Biesta. *God utbildning i mätningens tidevarv*. Stockholm: Liber 2011.

¹⁵ SF:s förste rektor Lennart Wallmark hade sin tjänst under i princip hela tiden. Han sades upp 1971 efter en tids tjänstledighet, med Birgitta Östlund som ersättare. Östlund fortsatte som rektor även under den nya skolhuvudmannen Stiftelsen Samernas Folkhögskola. Se protokoll återgivet i Anna Helena Sarri Nordrå och Anna Maria Blind Olsson (redaktörer): *Eldsjälen Lennart Wallmark: rektor på Samernas folkhögskola 1942-72, Samernas utbildningscentrum*, Jokkmokk 2004. s. 265, 275-278.

¹⁶ Sofia Danielson (1991). *Den goda smaken och samhällsnyttan: om Handarbetets Vänner och den svenska hemslöjdsrörelsen*. Stockholm: Nordiska Museet, s. 274-275.

lokalt kulturarv. Succesivt kom produktionen att riktas in mot ändamålsenliga föremål av god kvalitet. I kampen mot 1950-talet ”fuskslöjdsproducenter” som använde maskiner och oäkta råvaror i sin produktion användes god kvalitet som en konkurrensfördel.¹⁷ Samtidigt som kundernas önskemål påverkade försäljning och produktion i stor utsträckning var Hemslöjdsförningarnas utbildningar inriktade på att konservera gamla tekniker och uttryck. Hemslöjdsrörelsen blev både förnyare och bevarare av slöjden med en särskild estetik gällande vad som var vackert, ändamålsenligt och av god kvalitet.¹⁸

Sameslöjd fick inte plats i Hemslöjdens verksamhet. En möjlig anledning kan ha varit att den inte var platsbunden men det kan också ha varit så att det inom Hemslöjden fanns en uppfattning om att sameslöjden var primitiv.¹⁹ Vad än avståndstagandet kan ha berott på ändrades inställningen i samband med att Same ätnam och dess slöjdutskott skapades år 1945. Tidigare hade sameslöjden definierats av utomstående aktörer, exempelvis Hemslöjden, men i och med Same ätnam kom sameslöjden att institutionaliseras på samernas egna villkor.²⁰

Slöjdutskottet menade att samisk slöjd liksom samisk kultur var på väg att utarmas och revitaliserande insatser krävdes liksom ett aktivt arbete mot de som försökte sälja falsk sameslöjd. År 1947 diskuterades ett inordnande i Hemslöjdens organisation och en slöjdkonsulent anställdes för att ge stöd åt Same ätnam i sitt bevarande, utvecklande och kvalitetssäkrande arbete. En följd därav blev en märkning av slöjdalster med sådana kvaliteter att de kunde bedömas som äkta sameslöjd. Kraven formulerades av slöjdutskottet utifrån Hemslöjdens kvalitetskrav.²¹ Märkningen krävde att föremålet var ändamålsenligt, vackert och utgick från äldre förlagor även gällande material och ytbehandling. I mitten av 1950-talet inleddes också en diskussion om att även slöjdarens etnicitet skulle påverka rätten att få kvalitetsmärket. Kraven kom under 1960- och 1970-talet att ifrågasättas av de som ville att den enskilde slöjdaren skulle få större friheter.²²

¹⁷ Sofia Danielson (1991), s. 276-281.

¹⁸ Sofia Danielson (1991), s.281-282; Charlotte Hyllén-Cavallius (2007). *Traditionens estetik: spelet mellan inhemsk och internationell hemslöjd*. Stockholm: Carlssons bokförlag, s. 21.

¹⁹ Gunvor Guttorm (2001). *Duoji bálgat – en studie i duodji: kunsthåndverk som visuell erfaring hos et urfolk*. Tromsø: Universitetet i Tromsø, s. 27; Charlotte Hyllén-Cavallius (2007), s. 226.

²⁰ Charlotte Hyllén-Cavallius (2014). ”Om organisering av äkthet, erkännande och identifikation i sami duodji”, i Katarina Ek-Nilsson och Birgitta Meurling (red.) *Talande ting: berättelser och materialitet*. Uppsala: Institutet för språk och språkminnen. 105-120, s. 107-110.

²¹ Charlotte Hyllén-Cavallius (2014), s. 113.

²² Charlotte Hyllén-Cavallius (2014), s. 113-115.

Elever som sökte sig till SF under perioden 1942–1972 hade erfarenheter av skolslöjd, men de var inte nödvändigtvis skickliga slöjdare. Dessa erfarenheter var utifrån tidigare forskning förmodligen positiva. Det vuxna framför allt minns från sin skolslöjd är glädjen i sitt eget skapande samt föremål som de tillverkade.²³ De egenproducerade slöjdföremålen kan ha flera funktioner, av Kajsa Borg benämnda: *kulturförmedlande, att skapa sig själv* samt *språk*. Med kulturförmedlande avses att såväl produkten som processen utgör ett exempel på kulturtrading. Produkten visar att eleven behärskat färdigheter som tidigare generationer innehade och de tidigare eleverna som Borg intervjuade mindes sina alster mycket väl.²⁴ Ett slöjdföremål även vara ett uttryck för en egen stil eller identitet. Produkten bidrar till att eleven kan ”skapa sig själv”, vilket är särskilt tydligt för textilslöjdens alster eftersom de ofta kan användas på den egna kroppen och på så vis uttrycka individualism eller grupptillhörighet.²⁵ Föremålet fungerar vidare som ett slags kommunikation mellan den som tillverkat och de som betraktar föremålet – likt ett konstföremål. Slöjdstret är personligt och förknippat med producenten, men dess betydelse avgörs av publikens bemötande. För skolelever utgörs publiken framför allt av föräldrar, syskon och släktingar. Den bekräftelse som eleven får av dem påverkar hans eller hennes självkänsla.²⁶

En vuxen slöjdare påverkas på liknande sätt, och kanske särskilt den slöjdare som är knuten till en särskild kultur. För samer har slöjd blivit ett sätt att kommunicera inom den egna kultursfären men också med andra folkgrupper.²⁷ Samtidigt som slöjdstret, exempelvis knivar eller klädedräkter kan utgöra inkomstkällor för slöjdaren, kan de alltså även vara ett verktyg för konstruktion av olika identiteter.²⁸

Även om sameslöjdens betydelse var stor långt tidigare var det under 1970-talet som den kom att bli en viktig symbol för samiskhet. Liksom allmogeslöjden en gång var ett verktyg i skapandet av nationer som Sverige eller Norge verkade slöjden enande för det samiska folket oavsett inom vilka statsgränser de levde. Denna slöjdande och identitetsstärkande verksamhet

²³ Britt-Marie Berge (1992). *Gå i lära till lärare: en grupp kvinnors och en grupp mäns inskolning i slöjdläraryrket*. Umeå: Umeå universitet, s. 131; Kajsa Borg (2001). *Slöjdämnet: intryck- uttryck – avtryck*. Linköping: Linköpings universitet, s. 83-87, 109-110.

²⁴ Kajsa Borg (2001), s. 161-164. Borg hänvisar här till Else-Marie Halvorsen och Jon-Roar Bjørkvold.

²⁵ Kajsa Borg (2001), s. 164-165.

²⁶ Kajsa Borg (2001), s. 165-167.

²⁷ Zoë-hatehc Durra Scheffy (2004). *Sámi Artistry, Identity, and Indigenism in Museums and Markets*. Bloomington: Indiana University, s. 296-297.

²⁸ Zoë-hatehc Durra Scheffy (2004), s. 315.

pågick på liknande sätt i de nordiska länderna – i Sverige var SF navet för detta.²⁹

Same ätnams slöjdutskott var en viktig orsak till att slöjden blev stark vid folkhögskolan, rektor Lennart Wallmarks personliga slöjdintresse var en annan. Tillsammans med Israel Ruong och Runo Johansson, den förste sameslöjdekonsulenten, satte Wallmark sin prägel på den samiska slöjden under flera år. Guttorm förklarar rektorns intresse för samisk slöjd med inspiration från den så kallade Nääspedagogiken vilken betonade betydelsen av handens arbete, men även egenskaper som ärlighet och uthållighet. Folkhögskolans undervisning i sameslöjd nådde framför allt elever som läste vinterkursen, vid några tillfällen erbjöds kortare slöjdkurser. Enligt Guttorm innehöll slöjdundervisningen tekniker och material som ansågs vara traditionella med syfte att skapa estetiskt tilltalande produkter som fick plats inom de traditionella normerna.³⁰ Det var inte bara denna materiellt inriktade del av sameslöjdverksamhet som gjorde att just samisk slöjd fick stor betydelse för de samiska politiska strävandena. Slöjden kom att bli viktig för identitetsarbetet eftersom den för många var enklare att använda sig av än de samiska språken.³¹

För den same som saknade språkliga färdigheter upplevdes språket som exkluderande. För dem blev slöjden central för den egna samiska identiteten. I Guttorms studie visas dock att den som behärskade språket också ansåg att slöjd och språk hängde ihop.³² Vidare lyfter Guttorm fram en uppfattning bland de samer som ingick i hennes undersökning om att det fanns ett gemensamt ansvar över kulturarvet. Det kunde innebära ett skydd av olika samiska områdens särdrag, men också genom att ta ansvar för hur slöjdföremålen användes av den som köpt eller fått det.³³

Den tidigare forskningen om slöjd och samisk slöjd åskådliggör att såväl slöjdföremål som slöjdverksamhet kan vara en viktig del i formerandet av en identitet exempelvis genom att påverka andra människors uppfattningar om denna individuella eller kollektiva identitet. För den samiska slöjden och dess förutsättningar har SF varit mycket betydelsefull. Skolans ledning och dess agerande i slöjdsammanhang är beskrivet i tidigare studier men inte slöjdundervisningen på SF. Den följande texten bygger vidare på de tidigare

²⁹ Gunvor Guttorm (2001), s. 30-31.

³⁰ Gunvor Guttorm (2001), s. 130-131.

³¹ Gunvor Guttorm (2001), s. 141.

³² Gunvor Guttorm (2001), s. 165-166.

³³ Gunvor Guttorm (2001), s. 218-220.

kunskaperna och beskriver sameslöjdens utveckling på SF från starten 1942 till och med 1972.

Slöjdundervisning på Samernas folkhögskola

Vid starten 1942 var SF en skola med enbart samiska elever och med tydlig samisk prägel, något som förändrades år 1968 då skolan öppnades för alla elever oavsett bakgrund. Fram till mitten av 1970-talet fanns bara en längre utbildning: allmän linje, även kallad Vinterkursen, som reglerades av folkhögskoleförordningen. Innehållet bestod av allmänna skolämnen som svenska eller matematik, men på SF erbjöds eleverna ytterligare tre skolämnen: Samiska språk, Samisk slöjd och "samernas historia, odling och näringsliv".

Under SMS tid som skolhuvudman var det framför allt rektorn som styrde över de samiska skolämnenas ramar och innehåll. Sameslöjden hade flest lektionstimmar, och liksom i språk var lärarna nästan alltid samer, dock utan formell kompetens som folkhögskollärare. Denna situation förändrades succesivt under 1970-talet då fler samer med högre utbildning anställdes på skolan.

1970-talets förändringar i folkhögskoleförordningen innebar bland annat att det gick att erbjuda fler linjer än den allmänna med statligt stöd. För sameslöjdsundervisningens del inleddes förändringarna redan år 1971 med en fristående ämneskurs i slöjd och hantverk, en kurs som lockade 26 elever och löpte över fem veckor.³⁴ Denna korta kurs blev grunden för den slöjdlinje som startades år 1974 med färre skolämnena än den allmänna linjen samt med ämnen vars innehåll var anpassat för sameslöjdarens behov, till exempel marknadsföring.³⁵

Under den period som SMS var skolans huvudman utgjorde slöjd ett av de tre skolämnena som tydligt bidrog till skolans samiska prägel. Men, skolans slöjdundervisning syftade inte enbart till att utveckla elevernas färdigheter i slöjd. Slöjdundervisningen skulle också utveckla elevernas tänkande.

Den samiska slöjdens subjektifiering

Bernstein beskriver subjektifiering som en process vilken leder fram till att en person blir oberoende, ett eget subjekt.³⁶ Det stämmer till del överens med

³⁴ Birgitta Östlund, *Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1970–1971*, Jokkmokk (1971).

³⁵ Ajtte, Samernas Folkhögskola. Långa kurser 1974-82, F7A:2.

³⁶ Gert Biesta (2012). "Have lifelong learning and emancipation still something to say to each other?" *Studies in the Education of Adults Vol. 44*. 5-20, s. 7.

den tidigare forskningen om skolslöjd som menar att det är en verksamhet som påverkar elevens uppfattningar om sig själv. Dessa uppfattningar influeras av den kommunikation som eleverna har med vänner, släktingar och så vidare om sina slöjdalster.³⁷ Många av folkhögskolans elever har blivit erkända och framgångsrika sameslöjdare, alla med ett individuellt uttryck. Källmaterialet säger tyvärr inte mycket om enskilda elevers utveckling så det kan inte sägas hur mycket SF:s slöjdundervisning påverkat dem. Däremot är det tydligt att skolledningen genom slöjdundervisningen ville forma sina elever till att nå en viss grad av självständighet samt ge dem en klar uppfattning om etik och moral.

Gunvor Guttorm menar att slöjdundervisningen tog intryck av Dewey, Fröbel och framför allt av Nääs-pedagogiken vars undervisning innehöll både teoretiska och praktiska inslag. Tanken var att lektionerna i slöjd skulle skapa bättre förutsättningar för elevernas lärande i andra ämnen, men också vara karaktärsdanande. Slöjdandet följde en modell som gick ut på att eleverna skulle lära sig allt svårare moment, bland annat med stöd av en praktisk övningsmodell.³⁸ Nääs-modellen saknade emellertid utrymme för fritt skapande. I SF:s slöjdundervisning fanns vissa mått av fritt skapande. Det saknades färdiga instruktioner eller mönster, men eleverna måste hålla sig inom de traditionella ramarna. Vad det gäller Nääspedagogiken är den inte beskriven i källorna. Då Wallmark i olika texter beskrev sina inspirationskällor knöt han an till ett kristet tankegods i stället för Nääspedagogikens grundare Otto Salomon.

I ett antal uppsatser från 1950- och 1960-talen resonerade Wallmark om människans beståndsdelar och betydelsen av praktisk verksamhet. Dessa beståndsdelar beskrevs i *Det skapande och estetiskt fostrande arbetets betydelse för människan* från 1963 som: förstånd, vilja och känsla, vilka krävde både praktiska och teoretiska verksamheter för att utvecklas.³⁹ Skolan skulle kunna påverka människan till att bli något nytt, en tanke som Wallmark skildrade i 1959 års utgåva av SMS årsskrift *Bland Sveriges samer*.

Wallmark förklarade i uppsatsen "Den nya människan" att människan måste se till så att hon får makt över sig själv och inte bara naturen. Utbildningen skulle därför arbeta för ett etiskt tänkande och mot egoism, tanklös-

³⁷ Kajsa Borg (2001), s.164-167.

³⁸ Ingemar Nilsson, "Otto A Salomon", i Svenskt Biografiskt Lexikon, <<https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=6328>> hämtad 16-04-21.

³⁹ Lennart Wallmark, "Det skapande och estetiskt fostrande arbetets betydelse för människan", i *Bland Sveriges samer 1962-1963*, (Umeå 1963), 8-15, s. 9.

het samt det materialistiska samhället.⁴⁰ Den kristna kyrkan skulle kunna ge riktning åt människorna i deras strävan mot den ”nya människan” och dess dimensioner: kropp och intellekt samt den andliga dimensionen vilken förklarades som ”ett tredje öga som kan göra tjänst som den nya människans radarstation.”⁴¹

Då Wallmark beskrev målsättningen för SF, en verksamhet för helheten, använde han kroppen som metafor: Huvudet (kunskap), Händerna (konst) och Hjärtat (karaktär).⁴² Estetiskt skapande skulle fylla fritiden med mening och skapande skulle frambringa den enhet som människan behövde. Skolans skapande och fostrande arbete skulle bidra till en god moral och forma harmoniska människor, fungera som en positiv faktor för människors hälsa och alltså ”hjälpa henne [människan] att bli en harmonisk och mångsidig samfundsvarelse och en samlad, trygg och glad personlighet.” Slöjd men också musik var enligt Wallmark viktiga delar i den estetiska verksamheten.⁴³ De religiösa texter som Wallmark citerade i sina uppsatser förde fram idéer som liknade Fröbels, Pestalozzis och även Deweys. Tankegångarna artikulcerades också av Salomon i sina beskrivningar av Nääs-pedagogiken.⁴⁴ Att den prästvigde Wallmark tog stöd i andliga texter istället för pedagogiska i sina resonemang kan inte ses som uppseendeväckande, särskilt inte då han skrev i SMS tidskrift.

Wallmark rekryterade samiska lärare till slöjdundervisningen. Dessa lärare gav inte uttryck för sina uppfattningar om slöjdens funktioner på samma sätt som sin rektor. Ett undantag var Lars Pirak som år 1960 i tidskriften *Bland Sveriges samer* redogjorde för sameslöjdens betydelse. Pirak skildrade slöjden i liknande termer som Wallmark, men han betonade också att det var viktigt att slöjda likt de gamla mästarna och på så vis lära sig slöjdhantverket. Pirak tog även upp värden som ”kontakt med naturen” liksom ”utveckling av människan”.⁴⁵

Pirak studerade en period vid Nääs slöjdseminarium och det är rimligt att han tog intryck av dess pedagogiska idéer. Färdiga arbetsbeskrivningar eller övningsföremål nämndes aldrig av Pirak, men däremot vikten av moralisk

⁴⁰ Lennart Wallmark, ”Den nya människan”, i *Bland Sveriges samer 1958–1959*, (Umeå 1959), 18–24, s. 19–22.

Albert Schweitzer (1875–1965) som Wallmark hänvisar till i uppsatsen var bland annat filosof, missionär, teolog och mottagare av Nobels fredspris 1952.

⁴¹ Lennart Wallmark (1959), s. 21–24. Citatet från s. 24.

⁴² Lennart Wallmark (1963), s. 12.

Som synes finns stora likheter med 4H-rörelsens motto: Huvud-hjärta-hand-hälsa, men inte heller de tankarna kommenterades av Wallmark.

⁴³ Lennart Wallmark (1963), s. 15.

⁴⁴ Otto Salomon (1962). *Tankar om pedagogisk slöjd*. Stockholm: Fackläraren, s. 13–18.

⁴⁵ Lars Pirak (1960), s. 28–31.

fostran genom praktisk verksamhet. Han konstaterade att ”genom slöjden ställes människans sinnen och skapande organ i växelverkan med hennes andliga krafter, vilket leder till mänsklig odling”.⁴⁶ Både Wallmark och Pirak förklarar slöjdens betydelse med stöd i religiösa texter. Centrala i deras beskrivningar är individen, den ”nya människan”. Då slöjdundervisningens praktik skildrades var det inte kristna tänkare som gav ledningen utan i stället Same ätnams slöjdutskott. Att bevara tekniker, mönster, former och ett nyttjande av traditionella material var centralt men utöver det var ramarna vida.⁴⁷

Vinterkursen som helhet skulle ge eleverna bättre möjligheter i 1900-talssamhället och skolledningen såg det som nödvändigt att de skulle bli självständiga individer med god moral. Slöjdundervisningen var en av de viktigaste delarna i detta. Men medan denna subjektifierande funktion var viktig i skolledningens beskrivningar av slöjdens syfte, så framträder andra funktioner som mer betydelsefulla i skildringar av slöjdundervisningens praktik.

Den samiska slöjdens socialisation

Sameslöjdsundervisningen var subjektifierande men dess socialiserande funktion var starkare. Till SF:s viktigare ambitioner var att arbeta för unga samer och skolledningen försökte därför stärka deras känsla av samisk tillhörighet genom olika aktiviteter. Att slöjdundervisningen skulle vara viktig har flera orsaker. Rektorns övertygelse om att sameslöjd kunde ”bli ett enande band bland Nordens alla samer” var en av dem.⁴⁸

SMS folkhögskola var öppen för alla samer, oavsett bakgrund. Långt ifrån alla unga samer gick på skolan, enligt Wallmarks uträkningar 2,16 %. En större andel samiska ungdomar sökte sig till SF, än vad svenska ungdomar sökte sig till motsvarande utbildningar. De flesta som började på folkhögskolan kom från Norrbottens län, de inledande tio åren var de 125 stycken.⁴⁹ Många elever, 68%, kom från renskötande familjer och 56% av alla elever var flickor.⁵⁰ Elevernas skiftande bakgrunder gjorde att de hade olika

⁴⁶ Lars Pirak (1960), s. 34.

⁴⁷ Lennart Wallmark (1963), s.8–15; Se till exempel *Svenska Dagbladet* 9/4 1946; Protokoll för Same ätnams årsmöte 9/4 1946, Protokoll för Same ätnams årsmöte 1/4 1947, Åjtte Svenskt fjäll- och samemuseum, Samernas Folkhögskola (Åjtte) E1.

Biskop Bengt Jonzon var Same ätnams ordförande under sällskapetets första år, medan Lennart Wallmark då var slöjdutskottets ordförande.

⁴⁸ Lennart Wallmark (1964), s. 31.

⁴⁹ Lennart Wallmark (1952), ”Samernas folkhögskola 10 år: en återblick jämte aktuella synpunkter på svårigheter och glädjämnen”, i *Bland Sveriges samer 1951–1952*, (Umeå 1952), 9-29, s. 12.

⁵⁰ Lennart Wallmark (1952), s. 12-13.

kunskaper i språk, skilda erfarenheter från renskiljningar och liknande aktiviteter. Genom folkhögskolan fick alla elever möta de traditionella delarna av samisk kultur och samiskt näringsliv. Skolan erbjöd inte bara sådana verksamheter utan gav också möjligheter att delta i samiska organisationers möten. Dessutom ordnades aktiviteter för samiska ungdomar som inte var elever på skolan i syfte att få skolan att bli en relevant institution för det samiska folket.

Wallmark strävade efter att folkhögskolans slöjdundervisning skulle utgöras av samisk slöjd, med skickliga samiska slöjdare till lärare. Att finna sådan personal lyckades inte alltid, och de som ställde upp saknade den formella kompetens som krävdes för att få tjänst som folkhögskollärare med finansiering av staten. På grund av ekonomin blev dessa lärare inte tillsvidareanställda. I stället arbetade de som timlärare, något som påverkade personalomsättningen. I årsredovisningarna för perioden 1943-1945 var inte mindre än nio personer verksamma som slöjdlärare.

Undervisning av lärare som själva inte var samer benämndes bara slöjd, men då samiska lärare höll i undervisningen användes sameslöjd eller samisk slöjd som beskrivning. Det vanligaste var en undervisning i ospecificerad sameslöjd men ibland anställdes lärare för någon specifik del, exempelvis skosömnad.⁵¹ Under 1950-talet stabiliserades personalsituationen och från det årtiondets slut sköttes slöjdundervisningen med några få undantag av Lars Pirak och Elsa Aira, båda tidigare elever på SF.⁵² Pirak arbetade som slöjdlärare fram till 1968, men undervisade ibland även efteråt. Aira var anställd vid skolan som slöjdlärare fram till sin pensionering på 1990-talet.⁵³

Under hela undersökningsperioden var slöjdarterna uppdelade. De manliga eleverna arbetade med trä och horn medan kvinnliga elever arbetade med textil och skinn. En liknande ordning fanns inom Hemslöjden och likt den bevarades inte bara traditionella tekniker utan även traditionella könsroller. Det bör dock i sammanhanget påpekas att en sådan ordning var normen även i det övriga samhället och ingenting som SMS såg som olämpligt. Tvärt om delades eleverna ofta upp efter kön även under andra lektioner.

⁵¹ Lennart Wallmark, *Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1943–1944*, Jokkmokk (1944); Lennart Wallmark, *Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1944–1945*, Jokkmokk (1945).

⁵² Lennart Wallmark, *Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1950–1951*, Jokkmokk (1951); Lennart Wallmark, *Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1955–1956*, Jokkmokk (1956); Lennart Wallmark, *Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1960–1961*, Jokkmokk (1961); Lennart Wallmark, *Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1965–1966*, Jokkmokk (1966); Lennart Wallmark, *Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1968–1969*, Jokkmokk (1969); Lennart Wallmark, *Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1969–1970*, Jokkmokk (1970).

⁵³ Lennart Wallmark (1969); Elsa Aira, < <http://www.nsd.se/nyheter/elsa-aira-3606907.aspx> >, 151008; Lars Pirak är död, < <http://www.nsd.se/nyheter/?articleid=4040402> >, 151008. Norrländska Socialdemokraten, 150325, s. 22-23.

Succesivt kom detta att förändras, benämningarna manlig respektive kvinnlig slöjd byttes exempelvis ut mot trä- och hornslöjd respektive textil och skinnslöjd. Kvinnliga elever lärde sig även fortsättningsvis en annan slöjd än män av en kvinnlig lärare och vice versa.

Slöjdundervisningens socialiserande funktion är som tydligast då det gällde slöjdfärdigheter, materialval, insamling av material och föremål som tillverkades. De riktlinjer som Same ätnams slöjdutskott satte upp för sameslöjden styrde inte över SF:s undervisning. Slöjdundervisningen dominerades likafullt av gamla tekniker, nyttjande av traditionella material och så vidare. Slöjdverksamheten hade snarare bevarande som ledstjärna än förnyelse.

Hur undervisades då en traditionell samisk kulturell verksamhet? I ett exempel från läsåret 1950–1951 presenterar lärarna som slöjdkonsulent Runo Jonsson, fröken Kristina Negga och herr John Paul Persson. Negga hade hand om den kvinnliga slöjden medan Jonsson skötte de allmänna teoretiska inslagen samt undervisade i manlig slöjd tillsammans med Persson. Därutöver medverkade rektor Lennart Wallmark med några föredrag.⁵⁴ Höstterminen startade måndagen 16:e oktober med en lektion där Wallmark var lärare. Rubriken var ”Den lapska slöjden vid S.F.”. Därefter följdes av ett antal timmar med slöjd som leddes av Negga och Persson. Måndagen därpå gav Jonsson en lektion i sameslöjdsteori med rubriken ”Den lapska dräktens utveckling.” följt av Neggas och Perssons praktiska lektioner för kvinnliga respektive manliga elever. Förutom ett fåtal gånger då eleverna exempelvis deltog vid renskiljning var upplägget sig likt under terminen.⁵⁵ Bandvävnad, sentrårdsberedning, skosömnad, tenntårdsdragning och brodyr med tenntråd samt skinnslöjd ingick i de kvinnliga elevernas undervisning medan de manliga fick lära sig verktygs- och materialkännedom, ”lapska” ornament, samt att tillverka föremål av horn och trä. Teoripassen behandlade exempelvis ornamentik, rotslöjd, samedräkter samt teoretisk kunskap om sentråd och redskap.⁵⁶ Undervisningen ändrades lite över åren. Det verkar som att den samiska slöjden, ett uttryck för en kollektiv identitet, verkar ha följt rågångar som sällan ändrades.

Ett påtagligt exempel på undervisningens inriktning är de föremål som skapades av eleverna. I text och bild presenteras alster som har äldre förebilder, men samtidigt inte är kopior. Föremålen blir ett slags exempel som visar att de slöjdande eleverna tillägnade sig grunderna, förfinade sina kunskaper

⁵⁴ Lennart Wallmark (1951).

⁵⁵ Ajtte, Samernas folkhögskola – SMS, Kurser F2:12, Undervisningsjournal 47-51.

⁵⁶ Ajtte, Samernas folkhögskola – SMS, Kurser F2:12, Undervisningsjournal 47-51.

och även kunde sätta en personlig prägel på det som tillverkades, i linje med skolans intentioner och Same ätnams ramar. Att hålla sig till riktlinjerna var viktigt inom den egna gruppen, men även för de som själva inte var samer. I elevtidningen *Nyheter från Samernas folkhögskola* beskriver Bruno Stenberg värdet av att hålla sig till traditionerna utifrån sina upplevelser från Jokkmokks marknad där marknadsturisterna ville veta om slöjden var äkta. Stenmark menade ”att slarva med mönstret på en aldrig så vackert gjord kniv och blanda in nord- och sydlapska mönster om vartannat förstör knivens konstnärliga värde.”⁵⁷ Liksom för Hemslöjden handlade inte sameslöjden bara om att bevara traditioner eller att föra vidare ett kulturarv utan även om att producera föremål med kvalitet som en kund kunde tänka sig att betala för.

Vad som är kvalitet är föränderligt, så även uppfattningar om vad ett kulturarv innehåller. Under SMS tid som skolhuvudman ansågs sameslöjd, tillsammans med samiska språk och kännedom om annan samisk kultur utgöra viktiga delar av ett kulturarv vars överförande mellan generationerna underlättades av folkhögskolan.

Den samiska slöjdens kvalifikation

Kvalifikation innebär att den som tillägnat sig en utbildning får tillträde till vissa yrken eller till högre studier. Ett sådant exempel är kravet på sjuksköterskor att ha en legitimation för vilken det krävs en examen från sjuksköterskeutbildningen. I sådan mening var inte SF:s slöjdundervisning kvalificerande, men väl den allmänna linjen - Vinterkursen.

Då SF startade och några årtionden framåt var folkhögskolestudier en av få möjligheter till fortsatta studier eller arbeten av mer kvalificerad sort för många unga i Sverige, däribland samiska ungdomar. Den allmänna linjen på SF fungerade som en möjlig väg till högre utbildning eller andra jobb.⁵⁸ De ämnen som på SF studerades för att bevara eller utveckla samisk kultur: samiska språk, samisk historia och samisk slöjd var inte kvalificerande på samma sätt, de var mer socialiserande. Undervisningen i sameslöjd var inte någon yrkesutbildning, men trots allt så fanns inslag av kvalifikation. Pro-

⁵⁷ *Nyheter från Samernas folkhögskola*, publicerad 1955. Forskningsarkivet Umeå universitet, Samernas folkhögskola 50 D, Ö1 Elevtidning.

⁵⁸ Elevernas framtidsplaner var vitt skilda. Någon kunde tänka sig skogsarbete, någon annan ett arbete inom vården, och ytterligare någon ett arbete som lärare. Odaterade anteckningar om elevernas framtidsplaner, F2:5, Samernas folkhögskola - SMS, Ajtte.

duktion av slöjd och konsthantverk ansågs nämligen kunna vara en möjlig inkomstkälla för unga samer som inte kunde livnära sig på renskötsel.⁵⁹

Då skolan startade 1942 fanns varken skydd för titeln ”sameslöjdare” eller liknande, och inte heller skydd för slöjdstren i sig. Denna situation förändrades under 1950-talet då kvalitetsmärket etablerades som ett tecken på ett föremåls kvalitet. Kraven sade i korthet att föremålet skulle vara väl utfört, vara producerat med traditionella tekniker och av traditionella material samt av en slöjdare som var same. För att erhålla märket krävdes ingen formell slöjdbildning, men att ha varit elev på SF kunde underlätta processen. Om slöjdaren varit elev på SF var det nämligen enkelt att avgöra om slöjdaren var same. Den etniska tillhörigheten säkerställdes genom att den som sökte folkhögskoleutbildningen bifogade ålders- och skolbetyg. Ibland skickade elevens präst eller skollärare också brev till SF:s rektor med ytterligare upplysningar om den sökandes släktskap och sociala belägenhet.⁶⁰ På så vis kunde rektorn försäkra sig om att skolans elever var samer oavsett om de gått nomadskola eller inte. Förfarandet innebar också att samer från andra länder kunde söka sig till skolan utan större bekymmer.

Trots minskande tid till sameslöjd tillbringade eleverna mycket tid i slöjdsalen, något som gav möjligheter till goda praktiska slöjdkunskaper. Utifrån bildmaterialet i SMS årsskrift *Bland Sveriges samer* så gav slöjdandet resultat. De föremål som syns i bild följde riktlinjerna för kvalitetsmärket på så sätt att de är utförda i traditionella material och har traditionella former. För skickliga slöjdare var det möjligt att nå en kundkrets genom Hemslöjdens etablerade kanaler. Dessa kunder sökte estetiskt tilltalande slöjdföremål och troligtvis även, som Bruno Stenberg beskrev, föremål som var äkta.⁶¹ Äktheten utgjordes inte bara av ornamentik utan även av traditionella material och former.

En del av undervisningen ägnades åt att samla in och behandla råmaterial på traditionella sätt, exempelvis fick eleverna som lärde sig att sy skor läsåret 1944–1945 tillverka sentråd, samla bark och bereda skinn.⁶² I årsredogörelserna beskrivs på skilda sätt och i varierande omfattning hur och med vad eleverna arbetade. Läsåret 1945–1946 tillverkades det exempelvis knivar, nålhus, smöraskar, stavar och skor i slöjdundervisningen.⁶³ Tio år senare

⁵⁹ Lennart Wallmark, ”Samernas Folkhögskola: Föredrag vid Hola-mötet”, i *Tidskrift för Svenska folkhögskolan*, (Lund 1948) s. 212.

⁶⁰ Se exempelvis Ajtte, Samernas Folkhögskola - SMS. Betyg och intyg mm. 1943-1974, F3:2.

⁶¹ *Nyheter från Samernas folkhögskola*, publicerad 1955. Forskningsarkivet Umeå universitet, Samernas folkhögskola 50 D, Ö1 Elevtidning.

⁶² Lennart Wallmark (1945), s. 12.

⁶³ Lennart Wallmark (1946) s. 13.

beskrevs slöjden mer sparsamt, men det nämndes bland annat tillverkning av ”lapska slöjddalster” eller ”brodering med tenntråd”.⁶⁴

Slöjdundervisningen på SF hade alltså inte en kvalificerande funktion i den meningen att den var nödvändig för att få kvalitetsmärket eller för att få sälja slöjdprodukter. Undervisningen underlättade däremot för den slöjdare som ville ha tillgång till märket. En genomgången utbildning på folkhögskolan medförde kunskaper och färdigheter i samisk slöjd som innebar att eleven hade förutsättningar att slöjda på ett traditionellt sätt. Medan den allmänna kursen var kvalificerande för högre studier eller andra arbeten var undervisningen i sameslöjd en möjlig väg fram till ett framgångsrikt slöjdande för avsalu.

Sammanfattande diskussion

Undervisningen i sameslöjd på SF mellan åren 1942 till och med 1972 präglades av ett arbete för såväl kollektiv som individuell identitet med små förändringar. Utvecklingen påverkades till största delen av staten med sitt regelverk, skolledningen med sin uppfattning om vilka delar av den samiska kulturen som borde bevaras och utvecklas, samt av den samiska organisationen Same ätnam. Den statliga styrningen medförde en begränsning av de samiska skolämnenas undervisningstid till förmån för allmänna skolämnen, ett krav för statlig finansiering. Same ätnam styrde inte direkt över skolans slöjdundervisning. Däremot satte organisationen upp riktlinjer för sameslöjd där traditionella former, tekniker och material var viktiga.

Biestas begrepp socialisation, kvalifikation och subjektifiering beskriver de funktioner som en utbildning har. För samesløjdsundervisningen på SF framstår den subjektifierande funktionen inte lika tydlig som den kvalificerande, och den mest framträdande funktionen är den socialiserande funktionen. Rektor Wallmark var mycket mån om slöjden som en del av den samiska kulturen, en kultur som ansågs vara så väl hotad som betydelsefull som möjlig att både bevara och utveckla. Genom att slöjda fick eleverna på skolan tillgång till en del av den samiska kulturen, en del som för många utan anknytning till exempelvis rennäringen var särskilt viktig.

Den tidigare forskningen gör gällande att slöjd, slöjdundervisning och elevproducerande föremål kan fungera som ett slags kommunikation mellan och inom grupper och individer, en kommunikation som påverkar en persons identitet och grupptillhörighet. I källmaterialet har det varit möjligt att göra

⁶⁴ Lennart Wallmark (1956), s. 14.

liknande iakttagelser som exempelvis Borg och Guttorm gjort i sina studier, särskilt då det gäller de tankar om slöjd som Wallmark förde fram: slöjd kan påverka en persons självkänsla. Då Wallmark beskrev detta var det framför allt genom det egna praktiska arbetet som individen påverkades. Borg och Guttorm lyfter snarare fram slöjden som ett slags kommunikation, och där kommunikationen kring ett slöjdföremål kan beröra en identitet eller en grupp tillhörighet. En sådan kommunikation blir tydlig i samband med att folkhögskolan och Same ätnam startade sina verksamheter i mitten av 1900-talet. Då kom sameslöjden att bli viktig för den samiska identitet som då tog form. En liknande funktion fyllde allmogeslöjden vid 1900-talets början då en svensk identitet formerades.

Den samiska kulturen, eller nationella identiteten som sameslöjden förstärkte hade formats av de som var verksamma i Same ätnams slöjdutskott, huvudsakligen samer. Slöjdutskottet, liksom folkhögskolan leddes av Lennart Wallmark. Samtidigt som hans roll för sameslöjden inte ska förringas bör det också sägas att av annan forskning att döma så var han inte allena rådande i detta sammanhang. Hyllén-Cavallius beskriver framför allt hur tongivande samer drog upp de riktlinjer som folkhögskolan förhöll sig till.

Under den 30-årsperiod som studerats handlade sameslöjden på folkhögskolan mycket om att göra eleverna delaktiga i den samiska kulturen och gemenskapen genom att undervisa i traditionell sameslöjd. Den unga generationen fick del av sin traditionella kultur genom en modern institution för utbildning. Folkhögskolans slöjdundervisning blev således ett viktigt bidrag till elevernas socialisation. Även om det var SMS och rektorn Wallmark som i stora drag definierade vilken samisk kultur som skolans elever skulle möta var det samer som bestämde detaljerna och den praktiska undervisningen. Genom denna insats för den samiska slöjden, unik i mitten av 1900-talet, medverkade SMS och dess folkhögskola till att den samiska kulturen och identiteten bevarades och kunde utvecklas.

Referenser

Webbresurser

- Duodji/Duodje/Vätnoe-Slöjdlinjen 1-2 år. Tillgänglig 16-01-22 på <http://www.samernas.se/utbildningar/duodji-sameslojdlinje/>.
- Elsa Aira. Tillgänglig 15-10-08 på <http://www.nsd.se/nyheter/elsa-aira-3606907.aspx>.
- Historik Samernas Folkhögskola/utbildningscentrum 1943-. Tillgänglig 16-04-22 på <http://www.samernas.se/om-samernas/historik/>.
- Lars Pirak är död. Tillgänglig 180102 på <http://www.nsd.se/nyheter/?articleid=4040402>.
- Nilsson, Ingemar. Otto A Salomon. Tillgänglig 16-04-21 på <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=6328>.
- Sámi allaskuvla/Sámi University College. Tillgänglig 15-01-21 på <http://samas.no/se> 15-01-21.
- Ågren, Katarina. Hemslöjdsrörelsen. Tillgänglig 15-11-26 på <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/hemsl%C3%B6jd>.

Tryckt material

- Berge, Britt-Marie (1992). Gå i lära till lärare: en grupp kvinnors och en grupp mäns inskolning i slöjdläraryrket. Umeå:Umeå universitet.
- Biesta, Gert (2009). "Good Education in an Age of Measurement: on the need to reconnect with the questions of purpose in Education", i Educational Assessment, Education and Accountability 21:1.
- Biesta, Gert (2011). God utbildning i mätningens tidevarv. Stockholm: Liber.
- Biesta, Gert (2012). "Have lifelong learning and emancipation still something to say to each other", i Studies in the Education of Adults Vol. 44. 5-20.
- Blair Stevenson, Charles (2001). Modern Indigenous Curriculum: Teaching Indigenous Knowledge of Handicraft at Sámi Colleges in Finland and Norway. Montreal: McGill University, Masteruppsats.
- Borg, Kajsa (2001). Slöjdämnet: intryck- uttryck – avtryck. Linköping: Linköpings universitet.
- Danielson, Sofia (1991). Den goda smaken och samhällsnyttan: om Handarbetets Vänner och den svenska hemslöjdsrörelsen. Stockholm: Nordiska Museet.

- Durra Scheffy, Zoë-hateehc (2004). *Sámi Artistry, Identity, and Indigenism in Museums and Markets*. Bloomington: Indiana University, s. 296–297.
- Franzén, Elisie C (2001). *Att bryta upp och byta land*. Stockholm: Natur och kultur 2001.
- Guttorm, Gunvor (2001). *Duoji bálgat – en studie I duodji: kunsthåndverk som visuell erfaring hos et urfolk*. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Hyltén-Cavallius, Charlotte (2007). *Traditionens estetik: spelet mellan in-hemsk och internationell hemslojd*. Stockholm: Carlssons bokförlag.
- Hyltén-Cavallius, Charlotte (2014). ”Om organisering av äkthet, erkännande och identifikation i sámi duodji”, i Katarina Ek-Nilsson och Birgitta Meurling (red.) *Talande ting: berättelser och materialitet*. Uppsala: Institutet för språk och språkminnen. 105–120.
- Nyheter från Samernas folkhögskola, publicerad 1955. Forskningsarkivet Umeå universitet, Samernas folkhögskola 50 D, Ö1 Elevtidning.
- Pirak, Lars (1960). ”Slöjden – en källa till liv”, i *Bland Sveriges samer: Årskrift Svenska missionssällskapet Kyrkan och samerna 1959-1960*. Umeå: Svenska missionssällskapet.
- Robach Claes (red.) (1971). *Den nya människan: en studiebok om Moralisk upprustning*. Stockholm: Verbum.
- Salimi, Khalid (1997). *Mångfald och jämställdhet- om rasism, fördomar och identitet*. Stockholm: PM Bäckström förlag 1997.
- Salomon, Otto (1962). *Tankar om pedagogisk slöjd*. Stockholm: Facklära-ren.
- Sarri Nordrå, Anna Helena & Blind Olsson, Anna Maria (red.) (2004). *Eldsjälen Lennart Wallmark: rektor på Samernas folkhögskola 1947-72, Samernas utbildningscentrum, Jokkmokk 2004*.
- Schöpfli, George (2010). *The dilemmas of Identity*. Tallinn: Tallinn University Press.
- Svenska Dagbladet 9/4 1946.
- Utsi, John Erling, Rutschman, Thomas & Guttorm, Gunvor (1997). *Om sa-mer och duodji: the Saami people and duodji*. Jokkmokk: Sameslöjdsstif-telssen.
- Wallmark, Lennart (1948). ”Samernas Folkhögskola: Föredrag vid Holo-mötet”, i *Tidskrift för Svenska folkhögskolan*.
- Wallmark, Lennart (1952), ”Samernas folkhögskola 10 år: en återblick jämte aktuella synpunkter på svårigheter och glädjeämnen”, i *Bland Sveriges samer 1951–1952*, (Umeå 1952), 9–29.
- Wallmark, Lennart (1959). ”Den nya människan”, i *Bland Sveriges samer 1958–1959*, 18–24.

Wallmark, Lennart (1963) "Det skapande och estetiskt fostrande arbetets betydelse för människan", i Bland Sveriges samer 1962–1963. 8–15.

Wallmark, Lennart (1964). "En ny kurstyp på Samernas Folkhögskola: fristående ämneskurs i sameslöjd", i Bland Sveriges samer: Årsskrift Svenska missionssällskapet Kyrkan och samerna 1963–1964, Umeå.

Arkiv

Ajtte, Samernas folkhögskola – SMS, Kurser F2:12, Undervisningsjournal 47-51.

Ajtte, Samernas Folkhögskola - SMS. Betyg och intyg mm. 1943–1974, F3:2.

Ajtte, Samernas Folkhögskola. Långa kurser 1974–82, F7A:2.

Ajtte, Samernas Folkhögskola – SMS. Kurser 1943–1945, F2:5, Samernas folkhögskola – SMS.

Protokoll för Same ätnams årsmöte 9/4 1946, Protokoll för Same ätnams årsmöte 1/4 1947, Ajtte Svenskt fjäll- och samemuseum, Samernas Folkhögskola (Ajtte) E1.

Ajtte, Samernas folkhögskola – SMS, Redogörelse för Samernas folkhögskola, F5:

Wallmark, Lennart (1944). Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1943–1944, Jokkmokk.

Wallmark, Lennart (1945). Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1944–1945, Jokkmokk.

Wallmark, Lennart (1951). Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1950–1951, Jokkmokk.

Wallmark, Lennart (1956). Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1955–1956, Jokkmokk.

Wallmark, Lennart (1961). Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1960–1961, Jokkmokk.

Wallmark, Lennart (1966). Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1965–1966, Jokkmokk.

Wallmark, Lennart (1969). Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1968–1969, Jokkmokk.

Wallmark, Lennart (1970). Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1969–1970, Jokkmokk.

Östlund, Birgitta (1971). Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1970–1971, Jokkmokk.